

Član 53.

Radi obeštećenja svoje socijalne sigurnosti, radni ljudi osnivaju samopravne interese zajednice penzijskog i invalidskog osiguranja ili drugih vidova socijalnog osiguranja u kojima udružuju sredstva u tu svrhu i utvrđuju, na načelima uzajamnosti i solidarnosti i münolnog rada, svoje zajedničke i pojedinačne obaveze prema tim zajednicama i zajednička i pojedinačna prava koja u njima ostvaruju.

Na ovim osnovama mogu se osnivati samopravne interese zajednice i u drugim oblastima u kojima se, udruživanjem sredstava u zajedničke fondove, ostvaruju određeni zajednički interesi na načelima uzajamnosti i solidarnosti.

U Ustavu SFRJ sadržana su načela o osnivanju samopravnih interesnih zajednica penzijskog i invalidskog osiguranja i drugih vidova socijalnog osiguranja u kojima članovi osnivaju svoje interese neposredno.

U Ustavu i izričito su navedene samopravne interese zajednice penzijskog i invalidskog osiguranja, a to mogu biti, na primer, samopravne interese zajednice za dodatak na starost ili član. Osnovna načela za osnivanje ovih samopravnih zajednica socijalnog osiguranja jesu: - samopravno udruživanje sredstava koje vrše sami radnici i drugi radni ljudi. Kod ovih interesnih zajednica može se primeniti načelo iz člana 51. stav 2 da radnici odluču na osnovu zakona, da se ta sredstva kao zajednički doprinos daju za dobrobit osnovanih organizacija udruženog rada, naročito radi ostvarenja prava radnika po osnovu münolnog rada, zatim i ovde se može primeniti načelo iz člana 58. Ustava SFRJ da se zakoniti ili na zakonit osnovom odlukom skupštine društveno-političke zajednice propiše obaveza osnivanja zajednice i urede načela za njenu organizaciju i međusobne odnose i obaveza plaćanja doprinosa toj zajednici. Jer se radi o posebnom društvenom interesu i o stečenim pravnim radničke klase koja ne mogu biti narušena. Ho prolizaju i iz člana 163. Ustava SFRJ;

- načelo uzajamnosti i solidarnosti se izražava u međusobnoj obavezi plaćanja doprinosa, odnosno udruživanja sredstava u okviru interesne zajednice i zajedničke sniženja rizika (prema svojim mogućnostima, na jedinstvenoj dogovorenoj stopi, čine se potpuno da se za veći dohodak uplaćuju više sredstava u fondove), kao i u mogućnosti da se pojedinačna i zajednička prava ostvaruju prema potrebama (veće potrebe - veća prava);

- načelo münolnog rada, koje se prvi put kao ustavna kategorija unosi u socijalno osiguranje. Time se uvodi princip da prava osiguranika zavise, pre svega, od doprinosa koji je pojedinačno, svojim ličnim radom i uplativanjem i primanjem društvenih sredstava kao svojim društvenim münolnim radom, dao celokupnom razvoju materijalne osnove rada i društvenog standarda. Kako će se doprinos po osnovu münolnog rada meriti u okviru oblasti zavisi, pre svega, od toga kako će se načelo münolnog rada primenjivati u sistemima osiguranja i raspodele dohotka na radnike za vreme radnog rada.

Drugi stav upućuje na mogućnost stvaranja samopravnih interesnih zajednica na principu uzajamnosti i solidarnosti i u drugim oblastima, u kojima se udruživanjem sredstava u zajedničke fondove ostvaruju određeni zajednički interesi, na načelima uzajamnosti i solidarnosti, kao što su osiguranje za starost, penzija od raznih prirodnih pojava ili većih udara, organizovanje odnosa i dr.

Član 54.

Radni ljudi, neposredno i preko svojih organizacija udruženog rada i drugih samopravnih organizacija i zajednica, osnivaju samopravne interese zajednice

kommunalne organizacije za vršenje poslova tekućeg i investicionog održavanja, zatim organizacije koje vrše određene finansijske i administrativne službe ukoliko nisu organizovane kao zajedničke službe za stambenu zajednicu. Ovakvo udruživanje organizacija mogu učiti u širu stambenu zajednicu.

Ustav SFRJ ne utvrđuje organe samopravljanja u stambenim interesnim zajednicama. Za te organe vrede opšti principi delegatskog sistema i samopravnosti svih učesnika u upravljanju, kao i dominantan položaj onih koji daju sredstva za stambenu izgradnju. Štoga osnovnu strukturu skupštine treba da utvrdi republički i pokrajinski zakonodavstvo. Svakako da treba voditi računa i o posebnim položajima stanara, kao i o ovisnosti prava građaninima i komunalnim preduzećima, ako ona budu članovi stambene interesne zajednice. Ustav ne rešava ni princip organizovanja stambenih interesnih zajednica da li teritorijalno, da li udruživanjem pojedinih interesata, kao ni organizovanje u širu zajednicu. Najzad, Ustavom SFRJ se ne propisuje da se osniva jedinstvena interesna zajednica za stambenu oblast, koja bi bila nosilac svih poslova navedenih u stavu 1. ovog člana. Moguće je da se, na primer, osnuje posebna samopravna interesna zajednica u kojoj bi se ostvarivali zajednički interesi samo u vezi sa stambenom izgradnjom ili da se za rešavanje ovih pitanja obratiti posebni oblici samopravnog organizovanja u ovoj oblasti (na primer, jedinice za stambenu izgradnju za određeno područje, u okviru samopravne interesne zajednice). Po principima samopravljanja, osnoci odlučivanja u sredstvima za izgradnju i program razvoja treba da budu jednaki u osnovnim organizacijama koje se organizuju kao samopravna interesna zajednica za zajedničku pomoćnu i osnovnu ili radnju ili stanoznu organizaciju udruženog rada, ili posebno za stambenu oblast i kao takvi imaju svoje delegate u stambenu interesnu zajednicu, mesnu, opštinsku ili gradsku. S obzirom na poseban društveni značaj koji ima stambena oblast u celini, ima osnova da se dotični interesni zajednice osnove zakonom utvrdi kao delatnost od posebnog društvenog interesa, i da se zakonima republički i pokrajinski, utvrdi obaveza i način njihovog osnivanja, načela za njihov organizaciju i za međusobne odnose u njima i propiše obaveza plaćanja doprinosa tim zajednicama. Postavlja se zatim, pitanje i raspodele stanova u društvenoj svojini kao najvažnije na socijalne odnose. Ustav SFRJ je dao stambenim samopravnim interesnim zajednicama pravo da upravljaju stambenom izgradnjom i stanozima u društvenoj svojini. Ustav SFRJ nije izričito govorio o raspodeli stanova. Zakonodavstvo nekad smatra raspodelu stanova aktom upravljanja, a nekad je prepustio investitoru. Republički i pokrajinski ustavi omogućuju opštinskoj skupštini da vodi stambenu politiku u koju ulazi i raspodela stanova. O raspodeli stanova kao bitnom elementu stambene politike govore i rezolucije X i XI kongresa SKJ. U sistemu raspodele stanova kao socijalnom problemu treba da dođe do izražaja i socijalistička solidarnost. Ovaj problem je povezan sa širokim oblicima osiguranja stana, npr. na osnovu kredita, stambenoj stambenoj itd., jer treba zahtevati i stimulirati da radni ljudi i drugi građani sa većim prihodima i sami doprinosu rešavanju stambenih problema. Problem raspodele stanova mora se povezivati i sa ustavnim pravom građana da stiču stansko pravo na stan u društvenoj svojini (čl. 164. Ustava SFRJ) pod uslovima određenim zakonom. Zakoni, dakle, ne određuju samo sadržaj stanskih prava, nego i metode za njegovo ostvarenje i garancije. Prema tome i stambena politika i upravljanje stanozima stambenih zajednica podležu zakonitom regulisanju, jer se radi o bitnim socijalnim pravima građana. Time se, međutim, ne smanjuje uloga i odgovornost samih radnika u udruživanju rada, da imaju odlučujuću poziciju

u stambenoj oblasti, u kojima ove organizacije i zajednice udružuju sredstva za stambenu izgradnju, utvrđuju politiku i program te izgrade i zajedno sa stanozima upravljaju stambenim zgradama i stanovima u društvenoj svojini i ostvaruju druge zajedničke interese.

Savezni zakonom može se predviđati osnivanje posebnih interesnih zajednica za stambenu izgradnju i upravljanje stanovima za potrebe aktivnih vojnih lica i građanskih lica u oružanim snagama Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije, kao i za potrebe radnika i funkcionera saveznih organa.

Stambene samopravne interesne zajednice su po Ustavu SFRJ obavezne zajednice. Osnivanjem samopravnih interesnih zajednica u stambenoj oblasti osigurava se radnim ljudima da na samopravnoj osnovi odlučuju o svim pitanjima u stambenoj oblasti.

Ovim ustavnim odredbama menja se ceo sadašnji institucionalni sistem u stambenoj oblasti. Ustav iz 1962. g. u članu 59. određuje je da sporovima od zajedničkog interesa u oblasti upravljanja stambenim zgradama građani upravljaju neposredno ili preko organa koje sami biraju. Time je bio potvrđen princip Opšteg zakona o stambenim zajednicama iz 1959. godine. Osnovnim zakonom o privrednom poslovanju stambenim zgradama u društvenoj svojini iz 1962. g. ukiruje su stambene zajednice, a za upravljanje stambenim zgradama u društvenoj svojini osnove na su stambena preduzeća, dok su investitorima vršili raspodelu stanova. Kućni savezi su ostali, ali su manjom funkcijom. Istovetno je ovog člana da se posebno osnuju stambene interesne zajednice kao samopravne organizacije u koje radni ljudi - neposredno, preko svojih organizacija udruženog rada i preko drugih samopravnih organizacija i zajednica udružuju sredstva za stambenu izgradnju, utvrđuju politiku i program se izgrade, te zajedno sa stanozima upravljaju stambenim zgradama u društvenoj svojini i ostvaruju druge zajedničke interese. Republički i pokrajinski ustavi, polazeći od ove odredbe Ustava SFRJ, dali su posebno pravo opštinama u regulisanju upravljanja stambenim zgradama u u stambenim odnosima. Na osnovu tih odredaba republički i autonomne pokrajine su doneli i svoje zakone iz stambene oblasti.

Po Ustavu SFRJ su, dakle, razbijeni ova ona društveno-pravna lica koja udružuju sredstva za stambenu izgradnju. Međutim, u okviru samopravne interesne zajednice stambena, posebno preko skupova stanara i kućnih saveza, prava i obaveze u pogledu upravljanja i održavanja stambenih zgrada i stanova ostvaruju radni ljudi i na osnovu lične svojine ili stambenih zgrada koje su kao celina društvena svojina. Stambena interesna zajednica može preuzeti i kompletnu stambenu izgradnju stambenih zgrada u ličnoj svojini i preuzeti određene posebne funkcije upravljanja ako ne predviđi zakon republički. Vlasnici pojedinih stanova u društvenim zgradama su već i sada uključeni u kućni savezi. Pod drugim samopravnim organizacijama i zajednicama se podrazumeva, nar., i samopravne interesne zajednice drugih oblasti koje mogu biti nosioci sredstava stambene izgrade svojih članova, zatim neke zajednice, udruženja građana, a posebno stambene zadruge ili zajednice koje grade zgrade za rekreaciju i odmor. Kada će pojedine kategorije smatrane biti zastupljene u stambenoj interesnoj zajednici treba da reše republički i pokrajinski zakoni i samopravni sporazumi o osnivanju stambenih zajednica.

Ustav SFRJ ne sprečava, a neki republički ustavi predviđaju, da se u stambenu interesnu zajednicu udružuju i organizacije udruženog rada koje vrše određene delatnosti u stambenoj oblasti, kao što su urbanističke i građevinske organizacije,

u raspodeli stanova koje udružuju u interesnu zajednicu, da utvrdi osnovu i merila za raspodelu stanova, da dugoročno programiraju rešavanje stambenih problema i potreba u svojim organizacijama udruženog rada i da, po postupku koji sami utvrdi, vrše raspodelu stanova na radnike svojih organizacija, pojedinačno.

Ustav SFRJ je izričito predviđao posebne interese zajednice za stambenu izgradnju i upravljanje stanovima za potrebe aktivnih vojnih lica i građanskih lica u oružanim snagama SFRJ, kao i za potrebe radnika i funkcionera saveznih organa. Ova mogućnost bila je možda radi posebnih uslova rada i sistema finansijske izgrade svojih članova, zatim neke zajednice, udruženja građana, a posebno položaja u vezi sa barokom u socijalizmu svojih organa i pretska na rad u drugo mesto.

U pogledu organizacije, primene delegatskog principa, ostvarenja prava i dužnosti i drugo, posebne interese zajednice stanovnika iz stava 2. organizuju se, po pravilu, na isti način kao i ostale interese zajednice u ovoj oblasti.

Član 55.

U oblasti komunalnih delatnosti, energetike, vodoprivrede, saobraćaja i drugih delatnosti materijalne proizvodnje, ako je trajno obavljanje tih delatnosti neophodno radi zadovoljavanja potreba određenih korisnika, mogu se osnivati samopravne interese zajednice organizacija udruženog rada ili oblasti i korisnika njihovih proizvoda i usluga u kojima oni ostvaruju zajedničke interese utvrdene samopravnim sporazumom.

Već iz odredaba člana 51. proizilazi da se samopravne interese zajednice mogu osnivati u oblasti infrastrukture. Ovak čin daje mogućnost, ali ne i obavezu, stvaranja takvih samopravnih interesnih zajednica u oblasti komunalnih delatnosti, energetike, vodoprivrede, pod uslovom da je trajno obavljanje tih delatnosti neophodno za zadovoljavanje potreba određenih korisnika. Bez utvrdjenja potrebe trajnog obavljanja i bez utvrdjenja određenih korisnika ne bi bilo moguće ostvariti ovu vrstu samopravnih interesnih zajednica. Ustav SFRJ ne definiše te zajedničke interese, jer će oni biti različiti. Iako Ustav SFRJ polazi od dobrovoljnosti osnivanja ove vrste samopravnih interesnih zajednica, to ne sprečava i drugačija rešenja republičkih i pokrajinskih ustava, kao ni zakonodavstva, naročito ako su one po članu 58. Ustava SFRJ proglašene zajednicama od posebnog društvenog interesa. Zakon bi u tom slučaju mogao propisati i druge uslove za osnivanje i delatnost ovih samopravnih interesnih zajednica. Inače i za ovu kategoriju interesnog udruživanja i organizovanja, važe opšti principi i načela Ustava SFRJ, uz uvažavanje osobitosti i uslova od značaja za njihovo adekvatno organizovanje.

Član 56.

Radi što neposrednijeg ostvarenja svojih samopravnih prava i interesa, radnici i drugi radni ljudi i njihove organizacije udruženog rada i druge samopravne organizacije i zajednice - članovi samopravne interesne zajednice imaju pravo da se u interesnoj zajednici, pod uslovima utvrđenim samopravnim sporazumom o osnivanju samopravne interesne zajednice ili njenim statutom, organizuju u osnovnu zajednicu ili jedinicu za određeno područje ili za ostvarivanje određenih zajedničkih interesa i da u toj osnovnoj zajednici, odnosno jedinici, ostvaruju određena svoja samopravna prava i interese.

vom prouzvodnje ili druge delatnosti koja obavljaju, u vezi s radom na unapređivanju te osnove, ili u vezi s odnosima s drugim organizacijama i zajednicama s kojima ostvaruje poslovnu i drugu saradnju i sl. Nadležna vodstva odgovarajućeg knjigovodstva, odnosno evidencije može, u skladu s odredbom stava 2. prethodnog člana i odredbom stava 2. ovog člana, biti zakonom ili na zakonu zasnovanom odlukom uređen, što, međutim, ne isključuje pravo radnika i drugih radnih ljudi u ovim organizacijama i zajednicama, odnosno pravo i dužnost organa tih organizacija i zajednica, da po sopstvenim inicijativi obezbede za sopstvene potrebe i više od ovog što zakon, odnosno na zakonu zasnovana odluka od njih traži.

Određba stava 2. govori o dužnosti organizacija udruženog rada i drugih samoupravnih organizacija i zajednica, odnosno pravo i dužnost organa tih organizacija i zajednica, da po sopstvenim inicijativi obezbede za sopstvene potrebe i više od ovog što zakon, odnosno na zakonu zasnovana odluka od njih traži. Određba stava 2. govori o dužnosti organizacija udruženog rada i drugih samoupravnih organizacija i zajednica, odnosno pravo i dužnost organa tih organizacija i zajednica, da po sopstvenim inicijativi obezbede za sopstvene potrebe i više od ovog što zakon, odnosno na zakonu zasnovana odluka od njih traži. Određba stava 2. govori o dužnosti organizacija udruženog rada i drugih samoupravnih organizacija i zajednica, odnosno pravo i dužnost organa tih organizacija i zajednica, da po sopstvenim inicijativi obezbede za sopstvene potrebe i više od ovog što zakon, odnosno na zakonu zasnovana odluka od njih traži.

Potrebno je, na kraju, istaći da usklađivanje i internih sistema informisanja u samoupravnim organizacijama i zajednicama i sistema informisanja u funkciji zajedničkih, odnosno opštih društvenih službi organizovanih radi obavljavanja delatnosti u sistemu društvenog informisanja, u jedinstven sistem društvenog informisanja, kako se to, uostalom, da zaključiti već iz 5. naslova ovog odeljka, ali i iz posebnih odredaba stava 1. člana 75. i dr.

Član 77.
Evidenciju i informativno-analičke poslove o raspolaganju društvenim sredstvima, kontrolu ispravnosti podataka o raspolaganju tim sredstvima, kontrolu

zakonitosti raspolaganja društvenim sredstvima i kontrolu izvršavanja obaveza organizacija udruženog rada i drugih samoupravnih organizacija i zajednica i društveno-političkih zajednica, kao i druge poslove društvenog knjigovodstva utvrđene zakonom, obavlja Služba društvenog knjigovodstva. Ova služba obavlja i poslove platnog prometa u zemlji.

Služba društvenog knjigovodstva obezbeduje organizacijama udruženog rada i drugim društvenim pravim licima podatke na osnovu kojih radni ljudi i organi samoupravne radničke kontrole ostvaruju uvid u materijalno stanje i finansijsko i materijalno poslovanje svojih i drugih organizacija i zajednica.

Služba društvenog knjigovodstva je samostalna u svom radu. Služba društvenog knjigovodstva radi na osnovu zakona i drugih propisa i odgovorna je, u okviru svojih prava i dužnosti, za njihovo primenjanje.

Određbe ovog člana posvećene su Službi društvenog knjigovodstva kao posebnoj službi u društvenom sistemu informisanja, čiji je zadatak, prema stavu 1. pre svega da obavlja poslove evidencije i informativno-analičke poslove o raspolaganju društvenim sredstvima, ali, isto tako, i kontrolu ispravnosti podataka o raspolaganju obavez samoupravnih organizacija i zajednica i društveno-političkih zajednica. Ona, kao što je to praktikovano i pre donošenja Ustava SFRJ, obavlja i poslove platnog prometa u zemlji.

Sledeći stavovi ovog člana određuju bliše društveni status ove službe, odnosno njena prava, dužnosti i odgovornosti. U skladu sa svrhom i značajem sistema društvenog informisanja, koji je bliže određen u stavu 1. člana 75. i s drugim radnim ljudima i organima samoupravne radničke kontrole u samoupravnim organizacijama i zajednicama, kojima treba da obezbedi uvid u materijalno stanje i finansijsko i materijalno poslovanje sopstvenih i drugih organizacija i zajednica. Saglasno stavu 3. Služba društvenog knjigovodstva je samostalna u svom radu, a, saglasno stavu 4, radi isključivo na osnovu zakona i drugih propisa i odgovorna je, u okviru svojih prava i dužnosti, za njihovo primenjanje. Prema svemu, dakle, ona nema status organa ili organizacije društveno-političke zajednice nego poseban status društvene službe koja služi interesima i potrebama svih samoupravnih organizacija i zajednica i svih društveno-političkih zajednica. S obzirom na to, ona, kao što to utvrđuje stav 3, mora biti samostalna, odnosno, kako to utvrđuje stav 4, zasnovati svoj rad isključivo na zakonu i propisima, ali je, razume se, i odgovorna za obavljavanje društvenih poslova koji su joj povereni. Poljaj i osnove funkcionisanja Službe društvenog knjigovodstva, kao i osnove društvenog sistema informisanja, uređuju se, saglasno tački 5, stava 1, člana 281. Ustava SFRJ, saveznom zakonom.

9. Svojinско-pravni odnosi

Član 78.

Građanima se zajemuje pravo svojine na predmete koji služe ličnoj potrebnosti, ili zadovoljavanju njihovih kulturnih i drugih ličnih potreba.

Građani mogu imati pravo svojine na stambene zgrade i stanove za zadovoljavanje ličnih i porodičnih potreba. Stambene zgrade i stanovi i drugi predmeti koji služe ličnim potrebama na koje postoji pravo svojine mogu se koristiti za sticanje dohotka samo na način i pod uslovima utvrđenim zakonom.

U ovom članu zajemuje se građanima pravo svojine na predmete koji služe Ustavom SFRJ određenoj nameni (ličnoj potrebnosti ili zadovoljavanju njihovih kulturnih i drugih ličnih potreba) i predviđa pravo svojine građana na stambene zgrade i stanove i mogućnost korišćenja stambenih zgrada i stanova i drugih predmeta koji služe ličnim potrebama na koje postoji pravo svojine za sticanje dohotka na način i pod uslovima utvrđenim zakonom.

Kao logičnu posledicu i korolatu ustavnog načela raspodele prema radu, Ustav SFRJ (st. 1.) zajemuje građanima pravo lične svojine na svim predmetima koji služe ličnoj potrebnosti ili zadovoljavanju njihovih kulturnih i drugih ličnih potreba. Polazeći od društvenog svojine kao osnovne sopstvenim radom stambene lične svojine koja služi zadovoljavanju potreba i interesa čovjeka, Ustav SFRJ načelno ne sadrži ograničenje prava svojine nad predmetima koji služe ličnoj potrebnosti, ili zadovoljavanju njihovih kulturnih i drugih ličnih potreba. S obzirom na karakter ovog prava (lična svojina), i na ustavno opredeljenu namenu u uselbu se omogućava široka ekala zadovoljavanja raznovrsnih kulturnih ličnih potreba građana. Zajemivanje prava svojine na predmete sa ustavno opredeljenom namenu i svrhom iz stava 1. izražava, između ostalog, značajnu pretpostavku i uslov afirmacije ličnosti. Daljim razvojem proizvodnih snaga, materijalnog i duhovnog bogatstva, kulturnog, tehničkog i opšteg razvika naše socijalističke zajednice, sadržina ovog ličnog prava objektivno će biti sve potpunija i sve šira.

Ustavom SFRJ zajemeno pravo svojine građana na predmete koji isključivo služe ličnoj potrebnosti, ili zadovoljavanju njihovih kulturnih i drugih ličnih potreba, ne može se zakonom ograničiti ni isključiti. Ako se, međutim, pojedini predmeti na kojima postoji pravo svojine koriste i za sticanje dohotka, tada se ti predmeti mogu koristiti u tu svrhu samo na način i pod uslovima utvrđenim zakonom.

Polazeći od toga da je etan jedan od osnovnih uslova života i rada građana, od njihove ekonomske stimulacije za izgradnju i održavanje dela stambenog fonda, kao i od izvesnog ustavno-pravnog kontinuiteta u pogledu svojinско-pravnih odnosa i etambenoj oblasti, Ustav SFRJ utvrđuje da građani mogu imati pravo svojine na stambene zgrade i stanove za zadovoljavanje ličnih i porodičnih potreba (stav 2).

Osnovni ustavni kriterijum — kao opšte pravilo — je i stanovi i stambene zgrade u ličnoj svojini građana služe za zadovoljavanje ličnih i porodičnih potreba. Mogućnost sticanja i korišćenja lične svojine na stambene zgrade i stanove u tom smislu i sa tom namenu ima ustavni karakter. Ona je podignuta na ustavni nivo i zakonom se ne može isključiti ni ograničiti.

Ustav SFRJ predviđa mogućnost da se stambene zgrade i stanovi i drugi predmeti koji služe ličnim potrebama na koje postoji pravo svojine mogu koristiti za sticanje dohotka, ali samo na način i pod uslovima utvrđenim republičkim i pokrajinskim zakonom.

Iz ustavnog ograničenja proizlazi da će republike i autonomne pokrajine, prema svojim konkretnim uslovima i potrebama, uređivati, kao, ko i pod kojim opštim i posebnim uslovima i na koji način mogu koristiti one objekte za sticanje dohotka, pri čemu sa normalno, podrazumeva i odgovarajuće oporavljajuće iako ogravene dohotka. Praktično, sopstvenik porodične stambene zgrade ili stana može, u skladu sa uslovima i na način utvrđen zakonom, izdati svoj stan ili porodičnu stambenu zgradu u zakup drugom građaninu ako ih ne koristi sam i članovi njegovog porodičnog domaćinstva.

Pravo svojine na predmete koji služe ličnoj potrebnosti ili zadovoljavanju njihovih kulturnih i drugih ličnih potreba, kao i pravo svojine na stambene zgrade i stanove za zadovoljavanje ličnih i porodičnih potreba mogu imati svi građani u državi SFRJ.

Sticanje i prestanak prava svojine na stambene zgrade i stanove za zadovoljavanje ličnih i porodičnih potreba, korišćenje ovih stambenih zgrada, stanova i drugih predmeta koji služe ličnim potrebama, kao i uslovi i način njihovog korišćenja za sticanje dohotka uređeni su, u skladu sa ustavom: zakonom o stambenim odnosima, o prometu nepokretnosti, o porezima i doprinosima građana i drugim odgovarajućim zakonima.

Pod predmetima koji služe ličnoj potrebnosti podrazumevaju se, uglavnom, pokretne stvari koje se upotrebom troše i koje su namenjene ličnoj (i porodičnoj) potrebi. Predmeti koji služe zadovoljavanju kulturnih i drugih ličnih potreba mogu biti pokretne i nepokretne stvari, koje su po svojim svojstvima, funkciji i nameni zadovoljavaju te potrebe — i ne spadaju u potrošne stvari.

Član 79.

Zakonom se određuju granice i uslovi pod kojima udruženja građana i druga građanska pravna lica mogu imati pravo svojine na nepokretnosti i druge stvari koje služe ostvarivanju zajedničkih interesa njihovih članova i ciljeva zbog kojih su osnovani, kao i uslovi pod kojima oni njima mogu raspolagati.

U ovom članu predviđa se ustavni osnov u pogledu prava svojine udruženja građana i drugih građanskih pravnih lica na nepokretnosti i druge stvari.

Pod udruženjima građana podrazumevaju se ona udruženja u koja se slobodno udružuju građani radi ostvarivanja pretežno svojih ličnih interesa i potreba. To su razna udruženja građana, kao npr.: društva prijatelja prirode, društva za zaštitu životinja; hortikulturna društva; udruženja knjižoljaca; udruženja glasača; udruženja odgajivača ptica; udruženja sveštenika; udruženja vlasnika stambenih zgrada; udruženja muzičara; udruženja filatelista; i dr. Zakonom se uređuju pitanja udruživanja građana, osnivanje udruženja i druga pitanja od značaja za status, delatnost, sticanje sredstava, raspolaganje sredstvima, odgovornosti i dr. Pod "građanskim pravnim licem" podrazumevaju se institucije (organizacije, zajednice i dr.) koje po ustavu i zakonu imaju svojstvo pravnog lica i mogu biti nosioce prava svojine (npr. udruženja građana, sudžubine, verske zajednice i sl), a nisu društvena pravna lica.

Pored građana, pravo svojine mogu, u principu, imati i udruženja građana i druga građanska pravna lica.

Pravo svojine, granice i uslovi pod kojima udruženja građana i druga građanska pravna lica mogu imati na nepokretnosti i druge stvari nisu u svemu identična sa pravima svojine građana na pojedinim vrstama stvari koje služe zadovoljavanju njihovih ličnih potreba. Ove razlike su posledica i činjenice da udruženja građana i drugih građanskih pravnih lica mogu imati pravo svojine samo na onaj nepokretnosti i drugoj stvari koja služi ostvarivanju zajedničkih interesa i ciljeva zbog kojih su ta pravna lica osnovana, dok se građanima, kao pojedincima, zajemuje pravo svojine na predmete koji služe ličnoj potrebnosti, ili zadovoljavanju njihovih kulturnih i drugih ličnih potreba (i to pravo se ne može zakonom isključiti, ni ograničiti). Otuđa sledi i druga razlika u odnosu na pomenuto pravo svojine građana, zakonom se propisuju uslovi pod kojima udruženja građana i druga građanska pravna lica mogu imati pravo svojine na tim

Osim osnovnih prava iz penzijskog i invalidskog osiguranja federacija uređuje i obezbeđuje socijalno osiguranje i zaštitu vojnih lica, odnosno vojnih osiguranika i njihovih porodica (čl. 281, st. 1. t. 6). To reguliše Zakon o penzijskom i invalidskom osiguranju vojnih osiguranika, (Sl. list SFRJ, br. 67/72, 13/76, 58/76), koji određuje organizaciju samoupravljanja zajednice vojnih osiguranika, uslove za sticanje penzije vojnih osiguranika, visinu penzije, uslove za sticanje invalidske penzije, dodatka za pomoć i negu, porodične penzije osiguranik vojnih lica i uređuje usklađivanje penzija sa ekonomskim kretanjima, korišćenje i prestanak prava na penziju, penzijski staž, evidencije, zdravstveno osiguranje i dečju zaštitu, rehabilitaciju invalidne dece i finansiranje socijalnog osiguranja vojnih lica.

Republike odnosno autonomne pokrajine donose zakone kojima u celini regulišu osiguranje radnih ljudi u pogledu zdravstvene zaštite. Na osnovu odredbe člana 281, stav 1, tačka 6. Ustava SFRJ, za vojne osiguranike ta prava uređuje i obezbeđuje federacija.

O pravima boraca, vojnih invalida i članova porodica palih boraca po osnovu socijalnog osiguranja vidi objašnjenje uz član 187.

Član 184.

Zajedničko je građanima da na stan u društvenoj svojini stiče stanarsko pravo kojim mu se obezbeđuje da, pod uslovima određenim zakonom, trajno koristi stan u društvenoj svojini radi zadovoljavanja ličnih i porodičnih stambenih potreba.

Pravo građana na korišćenje stana na koji postoji pravo svojine uređuje se zakonom.

Ovim članom se stanarsko pravo na stan u društvenoj svojini utvrđuje kao ustavno pravo. Tim pravom zajedničko se građanima da trajno koristi stan u društvenoj svojini pod uslovima određenim zakonom radi zadovoljavanja ličnih i porodičnih stambenih potreba.

Svrstavanje ovog prava u red Ustavom SFRJ garantovanih prava u glavi o slobodama, pravima i dužnostima čoveka i građanina posebno je naglašeno značaj stana kao jednog od osnovnih uslova za život i rad radnih ljudi i građana. Ostvarivanje tog prava zavisi od napora celokupne društvene zajednice, organizacija udruženog rada i drugih samoupravnih organizacija i zajednica i društveno-političkih zajednica, od ostvarivanja ciljeva ekonomskog razvika i opšteg progressa zemlje i pojedinih njenih oblasti.

Posebno treba naglasiti da je pravo na korišćenje stana u društvenoj svojini vezano za zadovoljavanje ličnih i porodičnih potreba, i da je to uslov za sticanje tog prava, što uključuje mogućnost sticanja tog prava iz drugih razloga ili potreba i time i trgovinu stanovima.

Stav 2. govori o pravu građana na korišćenje stana na koji postoji pravo svojine. To pravo Ustav SFRJ ne uređuje, već se to pravo uređuje zakonom.

U vezi sa ustavnom odredbom o stanarskom pravu treba napomenuti da stambene odnose regulišu republike odnosno autonomne pokrajine, i da uređivanje tih odnosa nije utvrđeno kao pravo i dužnost federacije. Republike odnosno autonomne pokrajine donose zakone o stambenim odnosima i u skladu sa svojim specifičnostima i potrebama uređuje uslove za sticanje stanarskog prava, uslove i obim prava korišćenja stana, usmeravanje i izdavanje sredstava za stambenu izgradnju i upravljanje stambenim zgradama, kao i prava građana na korišćenje stana na

328

koji postoji pravo svojine. Saveznim zakonom regulisano je udruživanje u samoupravnu zajednicu za stambenu izgradnju i upravljanje stanovima za potrebe vojnih lica i građanskih lica u oružanim snagama SFRJ, kao i udruživanje u samoupravnu interesnu zajednicu za stambenu izgradnju i upravljanje stanovima za potrebe radnika i funkcionera u saveznim organima.

Zakonom o interesnoj zajednici za stambenu izgradnju i upravljanje stanovima za potrebe radnika i funkcionera saveznih organa (Sl. list SFRJ, br. 36/75) osnovana je interesna zajednica (zajednica stanovanja) za izgradnju i upravljanje stambenom zgradama, čiji je nosilac prava korišćenja federacija, osim stambenog fonda JNA. Zakon određuje organe te zajednice stanovanja (skupština, izvršni organ skupštine) njihovu nadležnost i sastav. Statut zajednice stanovanja potvrđuje Savezno izvršno veće, koje vrši i nadzor nad zakonitošću rada zajednice. Savezno izvršno veće dodeljuje stambene zgrade, stanove i garaže funkcionerima i vrši raspodelu stambenih zgrada, stanova i garaža na pojedine savezne organe, osim onih, koji su priključeni, zajednicama zajedničke potrošnje; ove stambene zgrade, stanove i garaže daju radnicima na korišćenje radne zajednice u saveznim organima. Poslovne prostorije u stambenim zgradama daju u zakup zajednica stanovanja. Zakonom su utvrđena prava stanara u upravljanju stambenom zgradom, određena su prava i dužnosti skupa stanara i kućnog saveta.

Za stambenu izgradnju i upravljanje stambenim zgradama i stanovima iz stambenog fonda Jugoslovenske narodne armije doter je Zakon o interesnoj zajednici za stambenu izgradnju i upravljanje stanovima za potrebe aktivnih vojnih lica i građanskih lica u oružanim snagama SFRJ (Sl. list SFRJ, br. 36/75). Delatnosti odnosa poslovi te zajednice su upravljanje i održavanje Stambenog fonda JNA i predlaganje programa stambene izgradnje za potrebe lica na službi u oružanim snagama. Organi upravljanja stambenom fondom jesu skupština zajednice stanovanja JNA i garnizonske skupštine zajednice stanovanja, a mogu se obrazovati i međigarnizonske skupštine radi rešavanja pojedinih pitanja od zajedničkog interesa za više garnizonskih skupština. Stanari ostvaruju upravljanje stambenom zgradom iz stambenog fonda u skladu sa specifičnim karakterom te zajednice na skupu stanara i preko delegata u kućnom savetu stambene zgrade, garnizonskoj skupštini, međigarnizonskoj skupštini i o skupštini zajednice stanovanja JNA. Te skupštine birne pored delegata stanara i delegata vojnih jedinica i ustanova. Statut zajednice stanovanja JNA donosi skupština zajednice, a potvrđuje savezni sekretar za narodnu odbranu. Svršene poslove za potrebe zajednice obavlja stručna služba koju obrazuje Savezni sekretarijat za narodnu odbranu.

Član 185.

Obavezno je osnovno školovanje u trajanju od najmanje osam godina.

Materijalne i druge uslove za osnivanje i rad škola i drugih ustanova za obrazovanje građana i za unapređivanje njihove delatnosti obezbeđuju, na načelima razmjernosti i solidarnosti, radni ljudi, organizacije udruženog rada i druge samoupravne organizacije i zajednice i društveno-političke zajednice u samoupravnoj interesnoj zajednici, u skladu sa zakonom.

Građani imaju pravo da, pod jednakim uslovima utvrđenim zakonom, stiču znanja i stručnu spremu na svim stepenima obrazovanja, u svim vrstama škola i u drugim ustanovama za obrazovanje.

Ovim članom se ustanovljava obavezno osnovno školovanje u trajanju od najmanje osam godina, jer interes celokupne zajednice traži da svi građani steknu bar

329

nju slušajeva kada se sloboda kretanja i nastanjivanja može ograničiti (u cilju vođenja krivičnog postupka, radi sprečavanja širenja zaraznih bolesti, radi zaštite poročita i kada su u pitanju interes običane zemlje).

Izvan ovoga ne postoji mogućnost ograničenja slobode kretanja i nastanjivanja.

Pelaczi od Ustava SFRJ, zakonom se moraju precizirati svi slušajevi i propisati postupak na osnovu kojeg se može privremeno ograničiti ostvarivanje prava koje Ustav SFRJ zajedničko. Zakonom se ne ograničavaju prava već njihovo privremeno korišćenje. To se čini u slušajevima za koje Ustav SFRJ predviđa mogućnost ograničavanja slobode kretanja i nastanjivanja i traži da se zakonom precizira način kako će se to učiniti.

Član 184.

Stan je nepovrediv.

Niko bez rešenja donesenog na osnovu zakona ne sme ući u tuđ stan ili druge prostorije, ni u njima vršiti pretraganje protiv volje njihovog držalca.

Pretraganju ima pravo da prisustvuje lice čiji je stan ili prostorije pretrassju ili član njegove porodice, odnosno njegov zastupnik.

Pretraganje se može vršiti samo u prisustvu dva svedoka.

Pod uslovima predviđenim zakonom službeno lice može ući u tuđ stan ili prostorije bez rešenja nadležnog organa i vršiti pretraganje bez prisustva svedoka ako je to neophodno radi neposrednog hvatanja učinilaca krivičnog dela ili radi bezbednosti ljudi i imovine, ili ako je očigledno da se drukčije ne bi mogli obezbediti dokazi u krivičnom postupku.

Svako protivpravno ulazjenje u tuđ stan i druge prostorije i njihovo pretraganje zabranjeni su i kažnjivi.

Sineći slobodu čoveka i određujući principe u pogledu zaštite ove slobode, Ustav SFRJ naglašava da je stan nepovrediv. Razrađujući ovaj princip, utvrđuje se da se bez rešenja odgovarajućeg organa ne može ući ni u čiji stan ili neke druge prostorije, niti se može vršiti pretraz protiv volje onih lica koja su držaci stana odnosno prostorija.

U Ustavu SFRJ se navodi kada i pod kojim uslovom se može ući u stan odnosno prostoriju radi vršenja pretrasa, i koje se vrši rešenje za to odgovarajućeg organa. Ustav utvrđuje da se u stan, odnosno prostorije, može ući bez rešenja samo u sledstvom slučajevima: neposredno hvatanje učinilaca krivičnog dela, radi obezbeđenja imovine i lica i najzad, kada je očigledno da se na drugi način ne mogu obezbediti dokazi u krivičnom postupku. Svako ulazjenje u tuđ stan ili prostorije van ovih slučajeva Ustav SFRJ zabranjuje i proglašava kažnjivim (st. 6).

Treba naglasiti još jedan momenat koji je vrlo značajan i koji pokazuje koliko je Ustav SFRJ vodio računa o zaštiti čoveka kada se ostvaruje ovakvo jedno važno pravo. Ustav SFRJ, pored svih ograda koje je postavio službenim licima koja dolaze u situaciju da ulaze u tuđ stan i vrše pretraz, utvrđuje još jedan uslov bez koga je svatko radnja verana za pretraz stana protivpravna i kažnjiva. Prilikom vršenja pretrasa stana držalac ili član njegove porodice ili njegov zastupnik imaju pravo da prisustvuju izvršenju pretrasa. Ali, Ustav SFRJ je kategoričan u pogledu drugog uslova koji postavlja: pretraganje se može vršiti samo u prisustvu dva svedoka. Razume se da ovo važi kada je u pitanju pretraz koji se vrši po nalogu nadležnog organa (st. 6).

Kada je u pitanju pretraz u vanrednim situacijama, koje Ustav SFRJ predviđa, ovaj uslov se ne zahteva. Ovo je logično, jer je u pitanju brzina kojom se

352

pretraz mora izvršiti ili izuzetno teška i opasna situacija, te je nepotrebno u to uvlačiti građane.

Nepovredivost stana nije apsolutno pravo, ali ga je Ustav SFRJ maksimalno zaštitio. Legalan je samo onaj ulazak u stan za koji postoji rešenje nadležnog organa izdato na osnovu zakona i u kome je navedeno službeno lice koje vrši pretraz. Pod službenim licem ovde se može shvatiti jedino ono lice koje po prirodi posla može vršiti pretraz, a to su organi unutrašnjih poslova, pravosuđa, inspekcije i sl. Dakle, to nije bilo koje službeno lice, već službeno lice koje je za to ovlašćeno na osnovu zakona.

Iako je ovo lično pravo na koje je svako vrlo osetljiv, iako odavno u društvu postoji želja za što boljim obezbeđenjem ovoga prava radi osvajanja veće sigurnosti i zaštite od samovolje, ipak se pravo na nepovredivost stana ne može shvatiti u apsolutnom smislu. Čovek živi u društvu i ima prava i obaveze prema tom društvu, stoga i postoji potreba da se predvidi i postupak za otvaranje stana kada to situacija zahteva. Štiti i vrednost ovoga prava su u precizno određenim slučajevima kada stan mora biti pristupačan ovlašćenim organima, ali i u zaštiti držalaca stana kada ovakva situacija nastane — da se neke pretovari u zloupotrebu.

Ako ne postoji rešenje o pretrazu stana, držalac se može tome usprotiviti, jer se protiv njegove volje pretraz stana bez ovakvog rešenja ne može vršiti. No, Ustav je predviđeo izuzetnu situaciju, kada se pretraz može vršiti i bez rešenja nadležnog od strane nadležnog organa, a na osnovu zakona. Takve vanredne situacije Ustav SFRJ je tako nabrojao i van njih ne može se vršiti pretraz stana ili ulaziti u tuđ stan.

Ustav SFRJ je vrlo strogo postavio uslove čije ispunjenje se traži u cilju zaštite prava čoveka na nepovredivost stana odnosno drugih prostorija.

Stan predstavlja vrlo važno mesto (ne samo u prostornom smislu) u sferi slobode ličnosti čoveka. On je u isto vreme garant i slobode ličnosti i prava ličnosti da se u staru oseća bezbednim i slobodnim, neometan od bilo koga. Pravo na nepovredivost stana je jedno vrlo osetljivo lično pravo građanina.

Ovakvo, relativno detaljno, regulisanje nepovredivosti stana samim Ustavom SFRJ, pokazuje posebnu brigu našeg društva da ovim najvrijim normativnim aktom zaštiti i taj deo lične slobode čoveka.

Član 185.

Tajna pisma i drugih sredstava optičnja je nepovrediva.

Samo zakonom može se propisati da se na osnovu odluke nadležnog organa može odstupiti od načela nepovredivosti tajne pisma i drugih sredstava optičnja, ako je to neophodno za vođenje krivičnog postupka ili za bezbednost zemlje.

Ovim članom zajedničko je tajnosti pisma i drugih sredstava optičnja.

Pored osti načela slobodama i pravima građana, Ustav SFRJ je predviđeo tajnost pisma. Na, isto tako, Ustav SFRJ pored ličnosti pisma ovim članom garantuje i tajnost i drugih sredstava koja služe za opštenje među ljudima, imajući u vidu ovakav smisao ovoga člana, njegove odredbe mogu se odnositi, na primer, na magnetofon, telefon i slična ili druga moderna sredstva komunikacija odnosno telekomunikacija, koja se mogu koristiti u iste ili slične svrhe. Ali, s obzirom na karakter ovakvih sredstava, podrazumeva se da ovaj član ima smisao zabrane da se ovakva ili slična sredstva koriste u svrhe prisluškivanja. To bi bilo protivno ovom članu

33 Stručno objašnjenje Ustava SFRJ

353